

دانشگاه فرهنگیان
دوفصلنامه پژوهش در تربیت معلم
سال دهم، شماره چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۷

مطالعه زمینه‌های هویت‌یابی حرفه‌ای دانشجویان دانشگاه فرهنگیان: مطالعه موردی دانشجویان پسر
دانشگاه فرهنگیان هرمزگان

مختار ذاکری^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۴/۰۲

چکیده

یکی از موضوعات اساسی تمام دوران حیات بشری به‌ویژه عصر مدرن، مسئله هویت است که با وجود نظریه‌پردازی‌های متعدد در این حوزه، همچنان از سه جنبه مفهومی، اجتماعی و تعلیم و تربیت به‌عنوان یک مسئله جلوه‌نمایی می‌کند. هدف اصلی پژوهشگر این است که به مطالعه زمینه‌های هویت‌یابی دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید بهشتی بندرعباس بپردازد. روش جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش، مصاحبه عمیق و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، تحلیل استقرایی و قیاسی است. نتایج نشان می‌دهد به‌طور کلی دانشجو معلمان در طول دوران تحصیل خود با چهار مقوله اصلی روبرو شده‌اند که بیشترین تأکید و توجه در سطح دانشگاه به دو مقوله فرهنگی-اجتماعی و دینی مربوط می‌شود. نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی به دو شکل آگاهانه و ناآگاهانه صورت پذیرفته است. رویارویی آگاهانه به زمینه‌های فرهنگی-اجتماعی و تا حدودی دینی برمی‌گردد و رویارویی در زمینه‌های دیگر ناآگاهانه بوده است.

کلیدواژه‌ها: هویت، هویت حرفه‌ای، تعلیم و تربیت، زمینه‌های هویت‌یابی

^۱ mokhtarzakeri365@gmail.com

۱. دکترای فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه شیراز و مدرس دانشگاه فرهنگیان

مقدمه و بیان مسئله:

مفهوم هویت به همان اندازه که حیاتی است، مبهم است و از این رو مسئله‌زاست. هویت مفهومی چندبعدی دارد و تعریف آن به دلایلی از جمله مطرح شدن در یک طیف وسیع از رشته‌های علمی - از فلسفه گرفته تا علوم سیاسی - دشوار است و در بسیاری از روش‌های معمول اندازه‌گیری نمی‌گنجد. به عقیده اریکسون، نظریه‌پرداز و پژوهشگر برجسته، هویت مفهومی کاملاً فراگیر اما مبهم است. گریزناپذیری آزاردهنده هویت به‌خوبی در اثر لئون وایسلتیر، نظریه‌پرداز مشهور اجتماعی توضیح داده شده است. وی بر این نکته که اگر بخواهیم با این مفهوم هم مخالفت کنیم، باز نمی‌توانیم از آن فرار کنیم، تأکید می‌کند (هانینگتون، ۱۳۸۴: ۴۲).

واژه Identity که به هویت ترجمه شده است در زبان لاتین ریشه داشته و از Identitas که از Idem به معنای مشابه و یکسان تعریف شده است، ریشه می‌گیرد. این واژه در یک معنا به ویژگی یکتایی و فردیت یعنی تفاوت‌های اساسی که یک شخص را از همه افراد دیگر، به واسطه هویت «فردی» اش متمایز می‌کند، اشاره داشته و در معنای دیگر، به ویژگی همسانی که در آن اشخاص می‌توانند به یکدیگر پیوسته باشند و یا از طریق گروه یا مقولات، بر اساس صور مشترک برجسته‌ای نظیر ویژگی‌های قومی به دیگران بیوندند، دلالت دارد (وودوارد^۱، ۱۹۹۷: ۱۸).

کمتر مفهومی است که به اندازه هویت دارای معانی متعدد باشد. تلاش برای تعریف هویت را شبیه تلاش برای نام‌گذاری رنگ باد دانسته‌اند؛ از هرکسی پرسیده شود پاسخ متفاوتی خواهد داد (پارانجپی^۲، ۲۰۰۰: ۱۸). وجود مفاهیم مترادف و یا نزدیک و مرتبط برای هویت مانند من فاعلی، من مفعولی، درک خود و آگاهی از خود، خودانگاره، آگو و شخصیت نیز شاید از همین نشئت می‌گیرد. هویت از اقبال چندین رشته علمی از جمله فلسفه، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، تاریخ و ادبیات برخوردار است، به طوری که به نظر می‌رسد همه در این باره حرفی برای گفتن دارند (محسنی و دوران، به نقل از علیخانی، ۱۳۸۳: ۸۱-۸۲).

نظریه‌های زیادی آنچه که به شکل‌گیری هویت منجر می‌شود را مورد مطالعه قرار داده‌اند. هویت، آن‌طور که در ادبیات هویت درک می‌شود، می‌تواند در دامنه‌ای از ویژگی‌های

1. Woodward

2. Anand

انسان‌شناختی تثبیت شده، از تولد تا ویژگی‌های خودانتخابی که در طول زمان تغییر می‌کند، مورد مطالعه قرار گیرد. مشهورترین حوزه‌هایی که هویت در آن مطالعه شده است، شامل شغل، نژاد، قومیت، جنسیت و مذهب، به‌عنوان هویت‌های مقوله‌ای هستند (وانسا: ۲۰۱۱: ۸).

"خودت را بشناس" که بر سردر معبد دلفی درج شده است، به مسئله تاریخی هویت اشاره دارد. مبحث هویت یا تلاش برای پاسخ‌گویی به پرسش "من کیستم"، موضوع تازه‌ای نیست و از دیرباز ذهن بشر را به خود مشغول کرده است. با این حال، نه تنها هرگز کهنه نشده بلکه مهم‌ترین مسئله و دغدغه انسان عصر نو به حساب می‌آید، به طوری که امروز آن‌چنان برجستگی یافته که به شاه‌بیت مطالعات اجتماعی بدل شده و به‌ویژه در نظریه‌ها و پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی از جمله نظریاتمید، کولی، کاستلز، گیدنز، تاجفل، ترنر و مارسیا جایگاهی محوری یافته است (علیخانی، ۱۳۸۳: ۸۱-۸۲).

زیگموند باومن^۲ نظریه‌پرداز اجتماعی، بیان می‌کند که جریان‌ات دنیای مدرن انعکاسی از این حقیقت است که هویت در حال بیشتر مسئله شدن است؛ جهانی شدن، تمایل به رفاه، افزایش بی‌ثباتی و حرکت اجتماعی، انعطاف‌پذیری وسیع‌تر در انتخاب و انجام شغل، ناامنی در روابط شخصی و مواردی از این قبیل، در یک معنا از عدم تعین و تکه‌تکه شدن که در آن منابع سنتی ساخت هویت، مانند جوامع سنتی، در دسترس و سراسر نیستند، مشارکت دارد. در چنین شرایطی هویت به‌عنوان یک موضوع، مورد تهدید و نزاع واقع شده است و نیاز به صراحت بخشی دارد (باکینگام^۳، ۲۰۰۸: ۱۷).

هویت شغلی یک چالش عمده برای بسیاری از معلمان نظام آموزشی ما است. نظام تعلیم و تربیتی را تصور کنید که اساساً آگاه نیست در ارتباط با چه زمینه‌هایی هویت یافته است و بدون این که تفکری در این زمینه داشته باشد، تنها از هر زمینه‌ای که مقابلش قرار گرفته بخشی را به خود اختصاص داده و پیرامونش را مجموعه‌ای از زمینه‌هایی که گاه هیچ همگونی با هم ندارد، فراگرفته است. اساساً هر اقدامی از سوی نظام‌های تعلیم و تربیت که مسیر هویت‌مندی را به نحو مطلوبی طی نکرده‌اند، اقدامی ناقص و ابتر است، چرا که چنین نظام‌هایی ناخودآگاه، در خود فرورفته، از هم گسیخته، فاقد ارزشمندی لازم، بی‌ثبات، معلق، فاقد قدرت و کارایی، دور از میدان تجربی و ناتوان از بروز نشانه‌های منحصربه‌فرد

1. vanesa

2. Zygmunt Bauman

3. David Buckingham

خویشتن است و طبیعی است که هر اقدامی در چینی فضای نامطلوبی، هرچند مبتکرانه و نو باشد، بازهم از اثربخشی به دور خواهد بود و به شکست می‌انجامد.

حسینی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان "تأثیر تجربه و عوامل سازمانی بر تعهد حرفه‌ای معلمان" به این نتیجه رسیدند که سیاست سازمانی و گفتگوی دوطرفه ارتباط معنی‌داری با خود کارآمدی معلمان دارد، اما رابطه بین سیاست و هویت سازمانی تأیید نگردید. همچنین مسیرهای بین خود کارآمدی و هویت سازمانی با تعهد حرفه‌ای معنی‌دار شد. نقش میانجی خود کارآمدی در رابطه سیاست با تعهد حرفه‌ای و در رابطه گفتگو با تعهد حرفه‌ای تأیید گردید و واسطه‌گری هویت در رابطه گفتگوی دوطرفه با تعهد حرفه‌ای معنی‌دار بود، ولی میانجی‌گری هویت سازمانی در ارتباط بین سیاست و تعهد حرفه‌ای تأیید نگردید.

نصری (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان "توسعه هویت حرفه‌ای دانشجویان دکتری در ایران" به این نتیجه رسید که دانشجویان در حوزه‌های مختلف به صورت موقت، فعالیت‌های متنوعی انجام می‌دهند که واکنشی به فقدان چشم‌انداز موقعیت حرفه‌ای آن‌هاست. فعالیت‌های متنوع و موقت دانشجویان دکتری در زمینه‌های مختلف با مفهوم نظری امر موقت توضیح داده شده است تا بتوان تنوع کنش‌های دانشجویان را در سطح تجربی توضیح داد. حیدری و رضایی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان "تحلیل جامعه‌شناختی هویت حرفه‌ای دانشجویان" به این نتیجه رسیدند که هویت حرفه‌ای دانشجویان دارای دو بعد هویت علمی و هویت شخصی است.

قریشی راد و قراملکی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان "پایگاه‌های هویت شغلی و راهبردهای سازگاری در نوجوانان با آسیب بینایی" به این نتیجه رسیدند که غیر از هویت مهلت خواه، انواع هویت و شیوه‌های مقابله در بین دانش‌آموزان نابینا و عادی به طور معنادار متفاوت است، اما در زمینه جنسیت تفاوت معنی‌دار مشاهده نشد.

همچنین در داخل کشور کسانی چون ذاکری (۱۳۹۴)، ابوالحسینی (۱۳۸۷)، گودرزی (۱۳۸۷)، فیاض (۱۳۸۸)، راهدار (۱۳۸۲)، ذوالفقاری (۱۳۸۶)، جوانی (۱۳۸۴)، عیوضی (۱۳۸۹)، ابراهیمی (۱۳۸۹) و اخگری (۱۳۹۰) به بررسی این مفهوم پرداخته‌اند. با وجود تلاش‌های فوق و پژوهش‌های مشابه دیگری که برای روشن‌سازی مفهوم هویت و نیز طرح مسئله هویت در کتاب‌های درسی صورت گرفته است، ایده تازه‌ای در راستای

توسعه آگاهی نسبت به پدیده هویت حرفه‌ای، آن‌چنان‌که فرایند شکل‌گیری یک وضعیت هویتی و مؤلفه‌های آن را روشن سازد، ارائه نگردیده و از طرفی، نگاه تربیتی شایان توجه و کارگشا به این مفهوم که به ارائه مجموعه‌ای از اقدامات به‌هم‌پیوسته برای دستیابی به مسیر هویت‌یابی فراگیران بینجامد و مبنای عمل مجریان تعلیم و تربیت قرار گیرد، از سوی پژوهش‌گران داخلی، کمتر صورت گرفته است و همچنان هویت به‌عنوان یک مسئله، خودنمایی می‌کند.

نگارندگان با مطالعه پیشینه‌ای که اشاره شد و بررسی انتقادی آن، متوجه این خلا پژوهشی شدند که بایستی پیرامون هویت‌یابی حرفه‌ای در فضای تربیت‌معلم پژوهش‌هایی صورت پذیرد، به همین دلیل اقدام به بررسی روند شکل‌گیری هویت حرفه‌ای در دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان کرده‌اند. از این‌رو هدف اصلی پژوهشگران، مطالعه زمینه‌های هویت‌یابی دانشجویان دانشگاه فرهنگیان هرمزگان پردیس شهید بهشتی بندرعباس است.

سوالات تحقیق:

- ۱- زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه‌اند، کدامند؟
- ۲- نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان چگونه است؟

روش‌شناسی

این پژوهش در قالب پارادایم کیفی انجام شده است. طرح پژوهش، طرحی پدیدایشی است. جامعه آماری تمامی دانشجویان و استادان دانشگاه فرهنگیان واحد پسرانه بندرعباس است. جمعیت نمونه از دانشجویان و استادان این دانشگاه است که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. پژوهشگر از اصل نمونه‌گیری با حداکثر تنوع و رعایت اصل اشباع‌شدگی استفاده کرده است.

رویکرد تجزیه و تحلیل داده‌ها رویکرد توصیفی-تفسیری است. این رویکرد مستلزم حدودی از تفسیر و پیش از آن انتخاب اطلاعات است. برای اعتبارسنجی پژوهش، از روش مسیر ممیزی و بازگشت و تأیید پذیری نتایج پژوهش به مشارکت‌کنندگان طبق طرح کلایزی استفاده شده است. در روش مسیر ممیزی، محقق مسیری را که در طول پژوهش طی کرده

به صورت مرتب و ترتیب زمانی ثبت می‌کند و در اختیار خوانندگان پژوهش قرار می‌دهد (لینکن و گیوبا^۱، ۱۹۸۵: ۱۴۶، به نقل از میکات و مورهاوس). روش جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه عمیق، مشاهده و اسناد است. از این رو داده‌ها در محیط طبیعی جمع‌آوری می‌شود. پژوهشگر در مصاحبه عمیق با ۲۵ نفر از دانشجویان و استادان دانشگاه فرهنگیان واحد بندرعباس مصاحبه به عمل می‌آورد. شاخص موردنظر، اصل تنوع و هدفمند بودن است به این معنی که این ۲۵ نفر از رشته‌های مختلف و ورودی‌های سال‌های گوناگون انتخاب شدند و نیز از افرادی بودند که بیشترین همکاری را با محقق داشته و بیشترین حجم داده‌ها را در اختیار داشتند.

پژوهشگر به عنوان ابزار پژوهش به منظور جمع‌آوری داده‌ها، از روش مصاحبه عمیق و مشاهده بهره برده است. در پژوهش کیفی، پژوهشگر هم به عنوان گردآورنده داده‌ها و هم به عنوان گوینده معنای داده‌ها ایفای نقش می‌کند (میکات و مورهاوس^۲، ۱۹۹۴: ۴۶). روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش روش تحلیل استقرایی است. در روش استقرایی پژوهشگر با مقایسه مستمر داده‌ها به ساخت مفاهیم اقدام می‌کند، به این صورت که پس از نوشتن متن مصاحبه و داده‌های حاصل از مشاهده مستقیم، زمینه سازواری داده‌ها فراهم و به ساخت مفاهیم اقدام گردید و هم‌زمان با ساخت مفاهیم، نکات کلیدی مرتبط با موضوع پژوهش از متن مصاحبه‌ها به شیوه کدگذاری باز استخراج و کدهای مربوط به هر نکته مشخص می‌شوند. در مرحله بعد با کنار هم قرار دادن نکات کلیدی و مقایسه مستمر داده مفاهیم اولیه و به‌طور هم‌زمان، مقوله‌های اولیه شکل گرفتند. سپس با استفاده از روش کدگذاری محوری مقوله‌های مرکزی مشخص می‌شوند. در مرحله نهایی، پژوهشگر با استفاده از شیوه کدگذاری انتخابی به استخراج مقوله‌های اصلی و مفهوم‌پردازی اقدام می‌کند.

یافته‌های پژوهش

در تحلیل و بررسی داده‌ها، ابتدا برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های بخش مصاحبه که در ذیل آمده است، از بیست و پنج نفر از دانشجو معلمان پردیس شهید بهشتی بندرعباس که به صورت هدفمند انتخاب شده بودند، مصاحبه به عمل آمد. تحلیل مصاحبه‌ها با روش تحلیل محتوای استقرایی انجام شد.

1. Lincon and Guba11

2. mourhaus

جدول شماره ۱- نکات کلیدی مطرح‌شده در متن مصاحبه اول

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	فعالیت‌های فرهنگی هم‌دانشگاهی‌ها زمینه مذهبی زمینه فکری و عملی استادان زمینه تخصصی رشته تحصیلی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	تا حدودی آگاهانه البته در زمینه فرهنگی در سایر زمینه‌ها ناآگاهانه

جدول شماره ۲- نکات کلیدی مطرح‌شده در متن مصاحبه دوم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	زمینه تخصصی رشته تحصیلی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	ناآگاهانه

جدول شماره ۳- نکات کلیدی مطرح‌شده در متن مصاحبه سوم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	زمینه علمی آموزه‌های اخلاقی مراسم فرهنگی کمبود زمینه‌های اثربخش
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	برخورد تقریباً ناآگاهانه

جدول شماره ۴- نکات کلیدی مطرح‌شده در متن مصاحبه چهارم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	زمینه فرهنگی زمینه سیاسی مطالعات علمی زمینه اخلاقی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	برخورد تا حدودی آگاهانه با زمینه فرهنگی در سایر زمینه‌ها، ناآگاهانه

جدول شماره ۵- نکات کلیدی مطرح شده در متن مصاحبه پنجم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	زمینه علمی نشست‌های فرهنگی و جمعی و سیاسی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	برخورد تا حد کمی آگاهانه

جدول شماره ۶- نکات کلیدی مطرح شده در متن مصاحبه ششم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	زمینه فرهنگی زمینه اجتماعی زمینه سیاسی زمینه دینی تجربیات علمی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	در زمینه فرهنگی آگاهانه در سایر زمینه‌ها ناآگاهانه

جدول شماره ۷- نکات کلیدی مطرح شده در متن مصاحبه هفتم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	جریان‌های فرهنگی و اجتماعی زمینه اجتماعی فعالیت‌های علمی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	حضور آگاهانه در زمینه فرهنگی در سایر زمینه‌ها حضور ناآگاهانه

جدول شماره ۸- نکات کلیدی مطرح شده در متن مصاحبه هشتم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	زمینه فرهنگی و اجتماعی جریان‌های اخلاقی زمینه علمی برنامه‌های مذهبی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	حضور آگاهانه در زمینه فرهنگی و مذهبی حضور ناآگاهانه در سایر زمینه‌ها

جدول شماره ۹ - نکات کلیدی مطرح‌شده در متن مصاحبه نهم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	زمینه اجتماعی و فرهنگی زمینه اعتقادی زمینه علمی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	حضور آگاهانه در زمینه تخصصی کارورزی حضور ناآگاهانه در سایر دروس

جدول شماره ۱۰ - نکات کلیدی مطرح‌شده در متن مصاحبه دهم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	مراسم مذهبی زمینه اجتماعی-فرهنگی، تربیتی و سیاسی زمینه علمی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	حضور آگاهانه در زمینه تخصصی کارورزی و فعالیت‌های اجرایی اعم از علمی و فرهنگی حضور ناآگاهانه در سایر زمینه‌ها

جدول شماره ۱۱ - نکات کلیدی مطرح‌شده در متن مصاحبه یازدهم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	زمینه فرهنگی زمینه علمی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	حضور تا حدودی آگاهانه در زمینه‌های فوق

جدول شماره ۱۲ - نکات کلیدی مطرح‌شده در متن مصاحبه دوازدهم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	زمینه علمی زمینه فرهنگی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	حضور ناآگاهانه در زمینه‌ها

جدول شماره ۱۳ - نکات کلیدی مطرح شده در متن مصاحبه سیزدهم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	آموزه‌های اعتقادی زمینه اجتماعی-فرهنگی زمینه علمی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	حضور ناآگاهانه در زمینه‌ها

جدول شماره ۱۴ - نکات کلیدی مطرح شده در متن مصاحبه چهاردهم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	زمینه اجتماعی-فرهنگی زمینه علمی تخصصی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	حضور تقریباً ناآگاهانه در زمینه‌ها

جدول شماره ۱۵ - نکات کلیدی مطرح شده در متن مصاحبه پانزدهم

اهداف پژوهش	نکات کلیدی
زمینه‌های اصلی هویتی که دانشجو معلمان در طول دوره تحصیلی در دانشگاه فرهنگیان با آن مواجه شده‌اند	زمینه تربیتی-فرهنگی زمینه علمی آموزشی
نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی در طول دوره تحصیلی	حضور ناآگاهانه در بیشتر زمینه‌ها

۲-۴- استخراج مفاهیم اصلی از نکات کلیدی

۲-۴-۱ - استخراج مفاهیم اصلی مربوط به زمینه‌های اصلی هویتی

جدول شماره ۱۶: شکل‌گیری مفهوم زمینه فرهنگی

مفهوم	نکات کلیدی	کد
زمینه فرهنگی	فعالیت‌های فرهنگی	ن ۱ م ۱
	مراسم فرهنگی	ن ۳ م ۳
	زمینه فرهنگی	ن ۴ م ۱
	نشست‌های فرهنگی	ن ۵ م ۲
	زمینه فرهنگی	ن ۶ م ۱
	جریان‌های فرهنگی	ن ۷ م ۱
	زمینه فرهنگی	ن ۸ م ۱
	زمینه فرهنگی	ن ۹ م ۱
	زمینه فرهنگی اجتماعی	ن ۱۰ م ۲
	زمینه فرهنگی	ن ۱۱ م ۱
	زمینه اجتماعی فرهنگی	ن ۱۳ م ۲
	زمینه تربیتی فرهنگی	ن ۱۵ م ۱

جدول شماره ۱۷: شکل‌گیری مفهوم زمینه‌ی اجتماعی

زمینه اجتماعی	هم‌دانشگاهی‌ها	ن ۱ م ۲
	نشست‌های جمعی	ن ۵ م ۲
	زمینه اجتماعی	ن ۶ م ۲
	زمینه اجتماعی	ن ۷ م ۲
	جریان‌های اجتماعی	ن ۷ م ۱
	زمینه اجتماعی	ن ۱۰ م ۲
	زمینه فرهنگی اجتماعی	ن ۸ م ۱
	زمینه اجتماعی فرهنگی	ن ۹ م ۱
زمینه تربیتی اجتماعی	ن ۱۰ م ۲	

جدول شماره ۱۸: شکل‌گیری مفهوم زمینه سیاسی

زمینه سیاسی	مراسم سیاسی	ن ۴ م ۲
	زمینه سیاسی	ن ۶ م ۳
	نشست‌های سیاسی	ن ۵ م ۲
	زمینه سیاسی	ن ۱۰ م ۲

جدول شماره ۱۹: شکل‌گیری مفهوم زمینه مذهبی

مفهوم	نکات کلیدی	کد
زمینه مذهبی	زمینه مذهبی	ن ۱ م ۳
	برنامه‌های مذهبی	ن ۸ م ۴
	مراسم مذهبی	ن ۱۰ م ۱

جدول شماره ۲۰: شکل‌گیری مفهوم زمینه دینی

مفهوم	نکات کلیدی	کد
زمینه دینی	زمینه دینی	ن ۶ م ۴

جدول شماره ۲۱: شکل‌گیری مفهوم زمینه اعتقادی

مفهوم	نکات کلیدی	کد
زمینه اعتقادی	زمینه اعتقادی	ن ۹ م ۲
	آموزه‌های اعتقادی	ن ۱۳ م ۱

جدول شماره ۲۲: شکل‌گیری مفهوم زمینه علمی

مفهوم	نکات کلیدی	کد
زمینه علمی	زمینه تخصصی رشته تحصیلی	ن ۱ م ۵
	زمینه تخصصی رشته تحصیلی	ن ۱ م ۲
	زمینه علمی	ن ۱ م ۳
	مطالعات علمی	ن ۳ م ۴
	تجربیات علمی	ن ۵ م ۶
	فعالیت‌های علمی	ن ۳ م ۷
	زمینه علمی	ن ۳ م ۸
	زمینه علمی تحصیلی	ن ۲ م ۱۴
	زمینه علمی آموزشی	ن ۲ م ۱۵

جدول شماره ۲۳: شکل‌گیری مفهوم زمینه فکری اساتید

مفهوم	نکات کلیدی	کد
زمینه علمی	زمینه فکری و علمی اساتید	ن ۴ م ۱

جدول شماره ۲۴: شکل‌گیری مفهوم زمینه اخلاقی

مفهوم	نکات کلیدی	کد
زمینه اخلاقی	آموزه‌های اخلاقی	ن ۲ م ۳
	زمینه اخلاقی	ن ۴ م ۴
	جریان‌های اخلاقی	ن ۲ م ۸

۲-۲-۴- استخراج مفاهیم اصلی مربوط به نحوه رویارویی با زمینه‌های هویتی

جدول شماره ۲۵: شکل‌گیری مفهوم برخورد نیمه آگاهانه

مفهوم	نکات کلیدی	کد
برخورد نیمه آگاهانه	تا حدودی آگاهانه	ن ۱ م ۱
	برخورد تا حدودی آگاهانه با زمینه فرهنگی	ن ۱ م ۴
	برخورد تا حد کمی آگاهانه	ن ۱ م ۵
	حضور تا حدودی آگاهانه در زمینه فرهنگی	ن ۱ م ۱۱

جدول شماره ۲۶: شکل‌گیری مفهوم برخورد ناآگاهانه

مفهوم	نکات کلیدی	کد
برخورد ناآگاهانه	در سایر زمینه‌ها ناآگاهانه	ن ۱ م ۲
	ناآگاهانه	ن ۲ م ۱
	تقریباً ناآگاهانه	ن ۳ م ۱
	در سایر زمینه‌ها ناآگاهانه	ن ۴ م ۲
	در سایر زمینه‌ها ناآگاهانه	ن ۶ م ۲
	حضور ناآگاهانه در سایر زمینه‌ها	ن ۸ م ۲
	حضور ناآگاهانه در سایر دروس	ن ۹ م ۲
	حضور ناآگاهانه در زمینه‌ها	ن ۱۳ و ۱۲ م ۱
حضور تقریباً ناآگاهانه در سایر زمینه‌ها	ن ۱۴ م ۱	

جدول شماره ۲۷: شکل‌گیری مفهوم برخورد آگاهانه

مفهوم	نکات کلیدی	کد
برخورد آگاهانه	در زمینه فرهنگی آگاهانه	ن ۶ م ۱
	حضور آگاهانه در زمینه فرهنگی	ن ۷ م ۱
	حضور آگاهانه در زمینه فرهنگی و مذهبی	ن ۸ م ۱
	حضور آگاهانه در زمینه تخصصی کارورزی	ن ۹ م ۱
	حضور آگاهانه در زمینه تخصصی کارورزی و فعالیت‌های اجرایی فرهنگی-مذهبی	ن ۱۰ م ۱

۴-۳- شکل‌گیری مقوله‌های اصلی

۴-۳-۱- شکل‌گیری مقوله‌های اصلی مربوط به زمینه‌های اصلی هویتی

جدول شماره ۲۸: مقوله‌های اصلی مربوط به زمینه‌های اصلی هویتی

مقوله‌های کلیدی	مقوله‌های اولیه یا جانبی	مفاهیم اصلی
مقوله فرهنگی-اجتماعی	مقوله فرهنگی	زمینه فرهنگی
	مقوله اجتماعی	زمینه اجتماعی
		زمینه سیاسی
مقوله دینی	مقوله دینی	زمینه مذهبی
		زمینه دینی
	مقوله اعتقادی	زمینه اعتقادی
مقوله اخلاقی	مقوله اخلاقی	زمینه اخلاقی
مقوله علمی-تخصصی	مقوله علمی	زمینه علمی
		زمینه فکری استادان

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، به‌طور کلی دانشجو معلمان در طول دوران تحصیل خود با چهار مقوله اصلی رویارو شده‌اند که بیشترین تأکید و توجه در سطح دانشگاه فرهنگیان به دو مقوله فرهنگی-اجتماعی و دینی مربوط می‌شود و مقوله علمی-تخصصی و اخلاقی در مرتبه‌های بعد قرار می‌گیرد.

۴-۳-۲- شکل‌گیری مقوله‌های اصلی مربوط به نحوه رویارویی با زمینه‌های هویتی

جدول شماره ۲۹: مقوله‌های اصلی مربوط به نحوه رویارویی با زمینه‌های هویتی

مفاهیم اصلی	مقوله‌های اولیه یا جانبی	مقوله‌های کلیدی
رویارویی نیمه آگاهانه	مقوله آگاهانه	مقوله آگاهانه
رویارویی آگاهانه		
رویارویی ناآگاهانه	مقوله ناآگاهانه	مقوله ناآگاهانه

داده‌های مربوط به جدول فوق نشان می‌دهد که نحوه رویارویی دانشجو معلمان با زمینه‌های هویتی به دو شکل آگاهانه و ناآگاهانه صورت پذیرفته است. مقوله رویارویی آگاهانه به زمینه‌های فرهنگی-اجتماعی و تا حدودی زمینه دینی برمی‌گردد و رویارویی در دو زمینه دیگر به‌ویژه زمینه علمی تخصصی ناآگاهانه بوده است.

نتیجه‌گیری:

بحثی که در این پژوهش دنبال شد، مفهوم پیچیده و چندبعدی هویت است. نتایج مطالعه‌ی پیشینه‌ی پژوهش نشان داد، باوجود نظریه‌پردازی‌های متعدد به انجام رسیده در این حوزه، هویت همچنان از سه جنبه‌ی مفهومی، اجتماعی و تعلیم و تربیت به‌عنوان یک مسئله‌ی بزرگ جلوه‌نمایی می‌کند و روزبه‌روز بر گستردگی آن افزوده می‌شود. پژوهش پیرامون این مفهوم صرفاً یک پژوهش و کنجکاوی ذهنی نیست بلکه یک الزام است چراکه شدن و هستی یافتن انسان در یک مسیر مطلوب، به آن وابسته است. در این پژوهش، بر مبنای اهداف تدوین‌شده، به دنبال پاسخ‌گویی به دو پرسش اساسی بوده‌ایم.

در پاسخ به پرسش اول پژوهش در خصوص زمینه‌های اصلی هویتی حرفه‌ای، با تحلیل انجام‌گرفته بر روی متن مصاحبه‌ها، پس از چهار مرحله کدگذاری جدول زیر حاصل شد. هر یک از ستون‌های زیر برآمده از یک مرحله از کدگذاری است:

جدول شماره ۳۰: یافته‌های پرسش اول

نکات کلیدی	مفاهیم اصلی	مقوله‌های اولیه یا جانبی	مقوله‌های کلیدی
فعالیت‌های فرهنگی مراسم فرهنگی زمینه فرهنگی نشست‌های فرهنگی جریان‌های فرهنگی زمینه فرهنگی اجتماعی زمینه تربیتی فرهنگی	زمینه فرهنگی	مقوله فرهنگی	مقوله فرهنگی - اجتماعی
هم‌دانشگاهی‌ها نشست‌های جمعی جریان‌های اجتماعی زمینه اجتماعی زمینه اجتماعی فرهنگی زمینه تربیتی اجتماعی	زمینه اجتماعی	مقوله اجتماعی	مقوله فرهنگی - اجتماعی
مراسم سیاسی زمینه سیاسی نشست‌های سیاسی	زمینه سیاسی		
زمینه مذهبی برنامه‌های مذهبی مراسم مذهبی	زمینه مذهبی	مقوله دینی	مقوله دینی
زمینه دینی	زمینه دینی		
زمینه اعتقادی آموزه‌های اعتقادی	زمینه اعتقادی	مقوله اعتقادی	
زمینه اعتقادی آموزه‌های اعتقادی	زمینه اخلاقی	مقوله اخلاقی	مقوله اخلاقی
زمینه تخصصی رشته تحصیلی زمینه تخصصی رشته تحصیلی زمینه علمی مطالعات علمی تجربیات علمی فعالیت‌های علمی زمینه علمی زمینه علمی تحصیلی زمینه علمی آموزشی	زمینه علمی	مقوله علمی	مقوله علمی - تخصصی
زمینه فکری و علمی استادان	زمینه فکری استادان		

جدول نشان می‌دهد به‌طور کلی دانشجو معلمان مشارکت‌کننده در پژوهش در طول دوران تحصیل خود با چهار مقوله اصلی رویارو شده‌اند که بیشترین تأکید و توجه در سطح دانشگاه فرهنگیان به دو مقوله فرهنگی، اجتماعی و دینی مربوط است. هرچند این زمینه‌های هویتی در هویت‌یابی دانشجویان تا حدودی مؤثر است، اما کافی نیست. پیشنهاد می‌شود دانشگاه فرهنگیان در مسیر هویت‌بخشی حرفه‌ای به دانشجو معلمان چند ملاک را موردتوجه قرار دهد. رعایت این ملاک‌ها در واقع اعمال آگاهی در اتخاذ زمینه‌های مناسب هویتی است:

اولین ملاک، تنوع زمینه‌های هویتی است. هرچه گستره مواجهه دانشجویان با زمینه‌ها بیشتر باشد، فرصت‌های بیشتری برای هویت‌یابی پیشروی آن‌ها قرار می‌گیرد که این امر مستلزم شناسایی زمینه‌های بیشتر داخلی و خارجی از سوی مجریان و برنامه‌ریزان دانشگاه فرهنگیان است. یکی از مهم‌ترین زمینه‌هایی که لازم است در دانشگاه فرهنگیان موردتوجه جدی واقع شود، زمینه پژوهشی است. هرچند دروسی برای پژوهش در برنامه درسی این دانشگاه لحاظ شده است اما عملاً رویارویی با امر پژوهش در آن به چشم نمی‌آید. از آنجایی که یکی از رسالت‌های معلم در دنیای جدید، توسعه بُعد پژوهشی خود در درجه اول و پرورش فراگیران پژوهش محور در گام بعدی است، باید تلاشی جدی در این خصوص به انجام رسد. فرهنگ ملی و جهانی، آثار برجسته علمی داخلی و خارجی، اصول تعلیم و تربیت و هویت ملی از دیگر زمینه‌های هویتی است که بایستی موردتوجه قرار گیرد. ملاک دوم جامعیت زمینه‌های هویتی است، به‌گونه‌ای که امکان رویارویی تمامی زمینه‌هایی که به نحوی می‌توانند بر غنای هویتی تعلیم و تربیت بیفزایند، فارغ از هرگونه اعمال‌نظر شخصی مجریان، فراهم آمده و تنها ایده گروه خاصی دخیل نباشد. هدف از هویت‌مندی، ایجاد ظرفیت هویت‌بخشی است و دانشگاه فرهنگیان زمانی در این امر موفق خواهد بود که بدون هرگونه تعصبی، با ظرفیت‌ترین زمینه‌های هویتی را برگزیند و هیچ زمینه‌ای را کنار نگذارد. در وضعیت فعلی دانشگاه فرهنگیان این ملاک رعایت نشده است. در کنار ملاک‌های فوق، نقش اندیشمندان، متخصصان و محققان دانشگاه فرهنگیان، در گزینش و معرفی زمینه‌های هویتی، به‌ویژه زمینه‌هایی که به محتوای آموزشی مربوط می‌شود، بسیار مهم است؛ چراکه اتخاذ زمینه‌های هویتی بدون یک مطالعه علمی با شکست مواجه خواهد شد. واضح است که این، یک کار کاملاً تخصصی است که نقش سلیقه‌های فردی در آن به حداقل می‌رسد.

در پاسخ به پرسش دوم پژوهش در خصوص نحوه رویارویی با زمینه‌های هویتی شغلی، با تحلیل انجام گرفته بر روی متن مصاحبه‌ها، پس از چهار مرحله کدگذاری جدول زیر حاصل شد. هر یک از ستون‌های زیر برآمده از یک مرحله از کدگذاری است:

جدول شماره ۳۱: یافته‌های پرسش دوم

نکات کلیدی	مفاهیم اصلی	مقوله‌های اولیه یا جانبی	مقوله‌های کلیدی
برخورد تا حدودی آگاهانه با زمینه فرهنگی برخورد واحد کمی آگاهانه	رویارویی نیمه آگاهانه	مقوله آگاهانه	مقوله آگاهانه
حضور آگاهانه در زمینه فرهنگی و مذهبی حضور آگاهانه در زمینه تخصصی کارورزی و فعالیت‌های اجرایی فرهنگی-مذهبی	رویارویی آگاهانه	مقوله آگاهانه	مقوله آگاهانه
به‌جز در زمینه فرهنگی و مذهبی و در زمینه تخصصی کارورزی و فعالیت‌های اجرایی فرهنگی-مذهبی در سایر زمینه‌ها ناآگاهانه	رویارویی ناآگاهانه	مقوله ناآگاهانه	مقوله ناآگاهانه

جدول نشان می‌دهد که نحوه رویارویی دانشجویان با زمینه‌های هویتی به دو شکل آگاهانه و ناآگاهانه صورت پذیرفته است. مقوله رویارویی آگاهانه به زمینه‌های فرهنگی-اجتماعی و تا حدودی زمینه دینی برمی‌گردد و رویارویی در دو زمینه دیگر به‌ویژه زمینه علمی تخصصی، ناآگاهانه بوده است.

در پایان پیشنهاد می‌شود دانشگاه فرهنگیان در مسیر هویت‌یابی حرفه‌ای، در نخستین گام دانشجویان را با زمینه‌های مناسب هویتی مواجه ساخته و فرصت برخورد آگاهانه با زمینه‌های هویتی را فراهم کند. برخورد آگاهانه که در اینجا به معنای کسب معرفت و شناخت دقیق نسبت به زمینه‌ها از طریق واکاوی دقیق مؤلفه‌های هویتی نهفته در آن‌هاست، مقدم‌ترین و بنیادی‌ترین مسئله در شکل‌گیری جریان مطلوب هویتی است و چنانچه به‌هرروی محقق نشود، عملاً فرصت هویت‌یابی مطلوب از دست می‌رود. این اخطار کاملاً جدی است، زیرا از طرفی، هویت حاصل ظرفیت نهفته در زمینه‌های هویتی است و چنانچه زمینه پیشروی فرد با سایر زمینه‌های هویتی ناهمخوان باشد، بزرگ‌ترین منبع تضاد هویتی را پایه‌گذاری می‌کند و از طرف دیگر و با فرض این‌که زمینه هویتی با سایر زمینه‌های هویتی فرد همخوان باشد، بدون شناسایی دقیق ظرفیت‌های زمینه هویتی، امکان شروع فرایندهای هویتی و نهایتاً شکل‌گیری مطلوب وضعیت هویتی برای فرد ایجاد نمی‌شود. بدون آگاهی،

به سمت یک زمینه هویتی رفتن، مثل خود را دست جریان باد دادن است. در پژوهش پیش رو، دانشگاه فرهنگیان در بیشتر موارد فرصت رویارویی آگاهانه با زمینه‌های هویتی را برای دانشجو معلمان فراهم نساخته است که این نشان از معضل هویتی برای دانشجویان است.

منابع:

- ابراهیمی، نبی‌الله. (۱۳). "هویت، دنیای مجازی، مشارکت اجتماعی و تأثیر آن بر امنیت ملی". مجله گروه پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی، صص: ۱۰-۳۷
- ابوالحسنی، حسن. (۱۳۸۷). "مؤلفه‌های هویت ملی با رویکردی پژوهشی"، فصل‌نامه سیاست، شماره ۴، صص: ۱-۲۲
- اخگری، محمد. (۱۳). "هویت انسانی در رسانه‌های مجازی". ماهنامه علمی تخصصی اطلاعات حکمت و معرفت. شماره ۴، صص: ۲۸-۳۱
- جوانی، حجت‌الله. (۱۳۸۴). "هویت دینی یا هویت‌های دینی"، فصل‌نامه اسلام‌پژوهی، شماره ۱، صص: ۱۳۵-۱۵۴
- حسینی، محمد و همکاران (۱۳۹۴). تأثیر تجربه و عوامل سازمانی بر تعهد حرفه‌ای معلمان. مجله رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. دوره ۶، شماره ۲۱، صص: ۱-۲۰
- ذاکری، مختار. (۱۳۹۴). مفهوم‌پردازی هویت و کاربرد آن در تعلیم و تربیت. رساله دکتری در رشته فلسفه تعلیم و تربیت؛ دانشکده علوم تربیتی؛ دانشگاه شیراز.
- ذوالفقاری، حسن (۱۳۸۶). "هویت ایرانی و دینی در ضرب‌المثل‌های فارسی"، فصل‌نامه مطالعات ملی، ش ۲، صص ۲۹-۵۲
- راهدار، احمد (۱۳۹۰). "رابطه هویت و دین". فصل‌نامه اندیشه نوین دینی، شماره ۲۶، صص ۱۶۵-۱۸۴
- علیخانی، علی‌اکبر (۱۳۸۳). مبانی نظری هویت و بحران هویت. تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی.
- عیوضی، محمدرحیم (۱۳۸۱). "هویت دینی و چالش‌های آن"، نامه پژوهش، ش ۲۲ و ۲۳، صص: ۱۸۰-۲۰۸
- فیاض، ایراندخت. (۱۳۹۰). "پرسشگری راهبرد هویت پایدار دینی در قرآن کریم"، فصل‌نامه تعلیم و تربیت، ش ۹۸، صص ۳۷-۶۵
- قریشی راد، فرخ السادات و قراملکی، حسن (۱۳۹۰). پایگاه‌های هویت شغلی و راهبردهای سازگاری در نوجوانان با آسیب بینایی. مجله دستاوردهای روان‌شناختی. دوره ۱۸ شماره ۲، صص: ۱۱۳-۱۳۴

- گودرزی محمود و همکاران. (۱۳۸۹). "بررسی هویت ملی و دینی جوانان کشتی‌گیر و فوتبالیست شهر تهران". فصل‌نامه المپیک، دوره ۱۸، شماره ۳، صص: ۲۱-۳۱
- گودرزی، محمود و همکاران. (۱۳۸۹): "بررسی هویت دینی و ملی جوانان کشتی‌گیر و فوتبالیست شهر تهران" فصل‌نامه المپیک، ش ۳، صص ۲۱-۳۱
- نصری، قدیر. (۱۳۸۸). "توسعه هویت حرفه‌ای دانشجویان دکتری در ایران"، فصل‌نامه مطالعات ملی، شماره ۳، صص ۱۹۰-۱۹۹
- هانتینگتن، ساموئل. (۱۳۸۴). چالش‌های هویت در آمریکا. ترجمه محمدرضا گلشن و همکاران. تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی.
- Buckingham, David. (2008) "Introducing Identity: Youth, Identity, and Digital Media". **Digital Media and Learning**. Pp 1-24.
- Maykut. P. and Morehouse, R. (1994). **Beginning Qualitative Research**. London: The Falmer press
- Paranjpe Anand.c. (1975). **Self And Identity In Modern Psychological Indian Thought**. New York: Kluwer Academic Publisher
- Paranjpe Anand.c. (2002). **In Search Of Identity**. New York: Ahalsted press book
- Vanessa Bouché P. (2011). **Identity and the Mechanisms of Political Engagement**. the A dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the Graduate School of The Ohio State University **Teaching**. Volume 45. Issue 02. Pp: 215- 233
- Woodward, K. (ed.) (1997). **Questioning Identity**. London: Routledge